

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Данилюка Сергія Семеновича

на дисертацію Руденко Лариси Анатоліївни

**«Теоретичні та методичні формування комунікативної культури
майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних
навчальних закладах»,**

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Соціально-економічні умови розвитку, пов'язані із входженням України до європейського співтовариства та Світової організації торгівлі спонукають до змін в усіх сферах суспільного життя, зокрема, в системі освіти, яка слугує засобом вирішення проблем розвитку науки й техніки, культури й національного відродження, підвищення рівня якості життя громадян. У зв'язку з цим перед професійною освітою постає завдання забезпечення усіх галузей господарства конкурентоспроможними кадрами. Зміни суспільних вимог нині стимулюють активне нарощування кількісних та якісних вимірів сфери послуг, діяльність якої має значний вплив на економічне життя та побут суспільства. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває підготовка фахівців сфери обслуговування, які володіють не лише високою кваліфікацією, а й уміють працювати на відповідному професійно-культурному рівні. Розвиток професійної культури в сучасному суспільстві супроводжується підвищенням уваги до комунікативної культури фахівців.

В умовах інформаційної цивілізації комунікативна культура відображає позицію особистості щодо потреб взаємодії з іншими, реалізації творчого потенціалу в здатності підтримувати комунікативну взаємодію тощо. Аналізуючи сутність цього поняття, дисертантка доходить висновку, що комунікативна культура повною мірою включає сутнісні особистісні характеристики (здібності, знання, вміння, навички, ціннісні орієнтації,

установки, особливості характеру) і є необхідною умовою успішної реалізації особистості, в тому числі у професійній сфері. У контексті проблеми дослідження автор розглядає комунікативну культуру фахівців сфери обслуговування як важливу характеристику особистості, що сприяє реалізації її професійної компетентності, та в сучасних ринкових відносинах визначає рівень успішності й ефективності роботи підприємств із надання послуг.

Досліджувана в дисертації Л. А. Руденко проблема формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у процесі їхньої професійної підготовки набула особливої актуальності з огляду на потребу її формування у майбутніх фахівців сфери послуг у ПТНЗ на відповідному рівні, необхідність обґрунтування теоретичних засад цього процесу, вдосконалення методики формування комунікативної культури учнів ПТНЗ і розроблення науково-методичного забезпечення, яке відповідає чинним навчальним програмам, передбачає практичну реалізацію дидактичних принципів, сприяє оптимізації навчання.

Усебічне ґрунтовне вивчення наукової літератури з цієї проблеми дозволило докторантці виявити соціокультурні, педагогічні та інформаційно-технологічні передумови формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування, пов'язані зі зростанням ролі комунікативних процесів у всіх царинах людської життєдіяльності та підвищенням вимог сфери обслуговування до професійної культури фахівців, упровадженням компетентнісно орієнтованих освітніх стандартів, виховними можливостями культурно-освітнього простору та ресурсного потенціалу навчальних закладів системи професійно-технічної освіти; викликані інформатизацією освіти та суспільства, постійним розвитком інформаційно-комунікаційних засобів навчання, комп'ютерно орієнтованих педагогічних технологій, електронних освітніх ресурсів і впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у закладах сфери обслуговування. Здійснений у дисертації ретроспективний аналіз професійної підготовки фахівців сфери обслуговування свідчить, що ця проблема на сьогодні розкрита лише частково і вимагає подальшого дослідження.

Для виховання фахівця сфери обслуговування з належною комунікативною культурою необхідна відповідна підготовка. На думку дисертанта, вона передбачає створення й упровадження системи, яка спиратиметься на функціональні обов'язки і сучасні особливості діяльності у галузі послуг і забезпечить соціально прийнятний рівень міжособистісних стосунків у професійній сфері, засвоєння основних професійних ролей, форм спілкування, необхідних для успішного виконання трудових функцій, формування професійної рефлексії та самосвідомості учнів.

У дисертації достатньо повно розкрито предмет дослідження. Поруч із презентацією авторського доробку для підтвердження розроблених теоретичних положень використано результати експериментального дослідження, яке проводилося на базі ПТНЗ сфери обслуговування Волинської, Львівської, Миколаївської, Черкаської та Чернігівської областей. Географія дослідження доводить об'єктивність теоретичних та експериментальних даних Л. А. Руденко.

Таким чином, є підстави для висновку про те, що тема дисертаційного дослідження актуальна, важлива для теорії і методики професійної освіти, органічно пов'язується з державними документами, які стосуються освітньої галузі, та навчальними програмами закладів професійно-технічної освіти.

Позитивно, що дисертантка ґрунтовно розробила теоретико-методологічні засади дослідження, слушно визначила сутність ключових наукових понять. Дисертація містить уперше обґрунтовані теоретичні аспекти і практичні рекомендації, які впроваджені у практику ПТНЗ, які готують фахівців для сфери послуг, і сприяють підвищенню якості їхньої професійної підготовки. Положення та висновки дисертаційного дослідження конкретизують методику формування комунікативної культури учнів ПТНЗ сфери обслуговування, що становить практичну значущість праці.

Наукова новизна дослідження забезпечується розширенням і доповненням відомих даних, їх уточненням і розвитком, а також поширенням отриманих результатів на нові педагогічні об'єкти. Назва дисертації відповідає суті досліджуваної проблеми. Слід відзначити також логічність, послідовність і чіткість викладу її змісту.

У вступі достатньо повно висвітлено актуальність обраної теми, ґрунтовно визначено категоріально-понятійний апарат, чітко сформульовані об'єкт, предмет, мета, концепція і завдання дослідження. Успішне виконання останніх зумовлено закладеним у гіпотезу підходом до наукового пошуку, продуманою методикою його організації, використанням широкого комплексу методів дослідження. Основні науково-методологічні підходи до досліджуваної проблеми аргументовані, відзначаються цілеспрямованістю і конкретністю дій та є переконливими.

Автор ретельно аналізує поняття комунікативної культури, на основі опрацювання значної кількості наукових джерел розкриває його філософські, культурологічні, лінгвістичні та психолого-педагогічні аспекти. Заслуговує на увагу розділ 2 дисертації, у якому обґрунтована структура комунікативної культури фахівця сфери обслуговування, визначені особистісний і професійний аспекти кожного з компонентів (особистісно-рефлексивного, гносеологічно-когнітивного, операційно-технологічного і професійно-адаптивного). Урахування їх взаємозв'язку дало змогу автору визначити психолого-педагогічні заходи і відповідний інструментарій для формування комунікативної культури учнів ПТНЗ сфери обслуговування.

Завдяки виокремленим компонентам комунікативної культури виявлені критерії (ціннісний, знанняєвий, діяльнісний та адаптивний) та їх показники за кожною із 12 комунікативних компетентностей, а також рівні їх сформованості (недостатній, базовий, функціональний та креативний) та їх змістові характеристики (представлені у Додатку М).

Практично формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у ПТНЗ пропонується здійснювати у чотири етапи: усвідомлення, пізнання, актуалізації та адаптації. Для кожного з них визначені конкретна мета, завдання, окреслені шляхи їх вирішення. Варто особливо відзначити авторську методику реалізації цього процесу, орієнтовану на забезпечення учнів професійно значущими комунікативними знаннями, вміннями та навичками, сприяння особистісному розвитку і підвищенню

їхніх можливостей щодо адаптації та самореалізації у професійній діяльності, а також розроблене навчально-методичне забезпечення.

Результати експериментального дослідження дають підстави стверджувати, що ефективність авторської системи спирається на сформульовані відповідно до визначених методологічних підходів специфічні принципи формування комунікативної культури фахівців сфери обслуговування (культуровідповідності професійного становлення особистості; гуманізації та гуманітаризації професійно-комунікативної підготовки на аксіологічних засадах; суб'єктності учня у навчально-виробничій і професійній діяльності; саморозвитку особистості в комунікативній діяльності; єдності свідомості та діяльності в комунікативній взаємодії; цілісності комунікативних функцій фахівця); забезпечується застосуванням різноманітних методів (пізнавальних, тренувальних і контролювальних) і сучасних педагогічних технологій (особистісно орієнтованих, інформаційно-комунікаційних, колективної розумової діяльності, контекстного навчання, проектного навчання тощо), які суттєво збагачують процес професійної підготовки.

Автор володіє методами якісного і кількісного аналізу педагогічних процесів, що дозволило зробити науково обґрунтовані висновки, які базуються на результатах дослідження і відбивають його суть.

Аналіз дисертаційного дослідження Л. А. Руденко свідчить про вірогідність отриманих результатів, яка забезпечена добром відповідного комплексу дослідницьких методів, порівнянням теоретичних й експериментальних, коректним кількісним та якісним опрацюванням емпіричних даних.

Серед найбільш суттєвих наукових результатів дослідження, особисто одержаних Л. А. Руденко, слід назвати: концептуальні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах, що є теоретичною основою підвищення ефективності їхньої професійної підготовки; система формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах, що ґрунтується на положеннях культурологічного, аксіологічного, особистісно орієнтованого, синергетичного,

діяльнісного та компетентнісного підходів, враховує структуру комунікативної культури кваліфікованих фахівців сфери послуг, тенденції розвитку сфери обслуговування як важливого сектора економіки країни; модель системи формування комунікативної культури фахівців сфери обслуговування, що відображає цільову, концептуально-стратегічну, організаційно-проектувальну, процесуально-технологічну та контрольно-оцінювальну підсистеми, а також педагогічні умови формування комунікативної культури фахівців сфери обслуговування, критерії, показники та рівні її сформованості; навчально-методичне забезпечення формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у ПТНЗ, розроблене з урахуванням психолого-педагогічних підходів і концепцій, закономірностей і дидактичних принципів формування комунікативної культури учнів у процесі професійної підготовки; методика формування комунікативної культури, спрямована на забезпечення учнів професійно значущими комунікативними знаннями, вміннями та навичками, сприяння їхньому особистісному розвитку і підвищенню їхніх можливостей щодо адаптації та самореалізації у професійній діяльності.

Про практичну значущість дослідження свідчать опубліковані дисертанткою 84 наукових праці (з них 79 одноосібних), у яких розкриваються основні положення дисертаційного дослідження, зокрема монографія, посібники, навчально-методичні матеріали, статті у вітчизняних фахових та іноземних періодичних виданнях. Результати дослідження апробовані на 47 науково-практичних конференціях різного рівня, використовуються в навчальному процесі ПТНЗ сфери обслуговування. Це підтверджується матеріалами дослідження і документами, поданими в додатках.

Дисертація є корисною для науковців, викладачів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти, учителів загальноосвітніх шкіл.

Незважаючи на цілком позитивну оцінку виконаного Л. А. Руденко дисертаційного дослідження, слід висловити деякі побажання й зауваження:

1. Одним із ключових понять, якими оперує автор є «комунікативна культура», що узгоджується з темою дисертації. Водночас у тексті дисертації розглядається поняття «комунікативної компетентності» (с. 150-156), яке є складником комунікативної культури, що також цілком закономірно. Однак, у структурі комунікативної культури фахівця сфери обслуговування (підрозділ 2.1) дисертантка виокремлює чотири компоненти, формування яких передбачає набуття певних комунікативних компетентностей (підрозділи 3.2, 4.1). Термінологію було б доцільно узгодити, розмежувати за значенням уживання.

2. У тексті дисертації та авторефераті не досить чітко зацентовано, під час вивчення яких саме предметів формується інформаційно-технологічна компетентність комунікативної культури фахівців сфери обслуговування. Матеріали щодо інформатизації їхньої професійно-комунікативної діяльності представлені в додатках. Вважаємо, що їх варто було розглянути та прокоментувати в четвертому розділі дисертації,

3. На нашу думку, автор недостатньо уваги приділила аналізу професійної підготовки фахівців сфери обслуговування за кордоном (підрозд.1.1). Роботу збагатили б узагальнення та висновки про те, як використати сучасний зарубіжний досвід у системі професійної освіти України.

4. У п'ятому розділі, де висвітлено хід і результати експериментального дослідження, достатньо повно викладені його проміжні та кінцеві результати, проте практичної цінності дослідженню надали спостереження дисертантки про позитивні моменти та можливі труднощі та недоліки в безпосередній реалізації запропонованих інновацій у навчальному процесі ПТНЗ сфери обслуговування.

5. Вважаємо, що з міркувань запобігання перевантаженню теоретичного матеріалу таблиці 3.1, 3.3, 4.3, 4.5, в яких подано інтерпретація педагогічних понять різними авторами, доцільно перенести в додатки.

Вказані зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження Л. А. Руденко. Воно є закінченим і самостійним, має актуальну тему, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, а

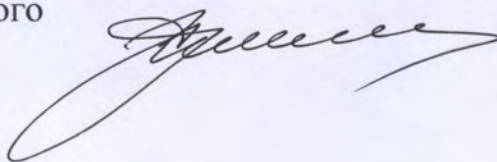
також є вагомим внеском у педагогіку професійної освіти, поставлені завдання дослідження виконано у повному обсязі. Наукові розробки, навчально-методичні матеріали впроваджено у низці ПТНЗ України.

Автореферат і наукові публікації повністю відображають основний зміст дисертації «Теоретичні та методичні формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах», що відповідає спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та вимогам до дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, пунктам 9, 10, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від № 567 від 24.07.2013 р, а її автор – Руденко Лариса Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

С. С. Данилюк

Підпис професора Данилюка С. С. засвідчую

Проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності, професор

С. В. Корновенко

